

політики у сфері національної безпеки, а інвестиції в людей – як інвестиції у безпеку, довіру та майбутнє України.

Список використаних джерел

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2018, № 31, ст.241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2469-19>
2. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2015, № 40-41, ст.379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/580-19>.
3. Стратегія національної безпеки України “Безпека людини – безпека країни” : затв. Указом Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. *Президент України* : офіційне інтернет-представництво. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>

БОРОВСЬКА Ірина Анатоліївна,

кандидат юридичних наук, доцент
 провідний науковий співробітник відділу
 науково-правових експертиз
 Інституту правотворчості та науково-правових
 експертиз
 Національна академія наук України,
 м. Київ

СУДОВО-ГЕНЕТИЧНА ЕКСПЕРТИЗА У СПРАВАХ ПРО ВИЗНАННЯ БАТЬКІВСТВА: ОКРЕМІ АСПЕКТИ УДОСКОНАЛЕННЯ СІМЕЙНОГО ТА ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Сучасний стан розвитку правової системи України характеризується трансформаційними процесами, пов'язаними з імплементацією європейських стандартів правосуддя та впровадженням ефективних механізмів захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи законних інтересів осіб, які звернулися до суду в порядку, встановленому законом. В умовах загальноєвропейських тенденцій підвищення якості правосуддя актуалізується необхідність у подальшій адаптації цивільного процесуального законодавства України до права ЄС та виробленні концептів удосконалення процесуальних процедур з урахуванням викликів, зумовлених введенням воєнного стану. У цьому контексті варто звернути увагу на проблемні аспекти призначення судово-генетичної (молекулярно-генетичної) експертизи у справах про визнання батьківства.

Принагідно зауважити, що на відміну від імперативної вказівки у ч. 1 ст. 298 ЦПК України щодо призначення судово-психіатричної експертизи для встановлення психічного стану фізичної особи (у справах про визнання недієздатною фізичної особи, обмеження цивільної дієздатності фізичної особи), законодавством не передбачений аналогічний підхід щодо обов'язку суду призначити судово-генетичну

експертизу для встановлення походження дитини від певної особи з урахуванням вимоги допустимості доказів (ч. 2 ст. 78 ЦПК України). Так, системний аналіз положень ч. 2 ст. 89, ст. 128 СК України дозволяє дійти висновку, що до предмету доказування у справах про визнання батьківства входять будь-які відомості, що засвідчують походження дитини від певної особи, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення сторін, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Висновок експерта оцінюється судом у сукупності з іншими доказами і не має для суду пріоритетного значення (заздалегідь встановленої сили).

Водночас аналіз доктринальних положень та судової практики свідчить, що у окремих категоріях справ, які виникають із сімейних правовідносин, висновок експерта оцінюється судом як найбільш достовірний доказ. Зокрема, у правничій літературі висловлюється думка, що у таких справах суд надає висновку експерта «властивість бути єдиним (переважаючим) засобом доказування, що зумовлено особливістю обставин навколишньої реальності, які необхідно за допомогою цього висновку підтвердити або спростувати» [1, с. 27].

Не оспорюючи дискусійний характер наведеної наукової позиції, з урахуванням нормативної вказівки щодо відсутності для суду заздалегідь встановленої сили для жодних доказів (ч. 2 ст. 89 ЦПК України), варто погодитися, що висновок експерта, складеного за результатами проведення судово-генетичної експертизи, дозволяє з найбільшою ймовірністю встановити факт походження дитини від певної особи.

У цьому контексті на увагу заслуговують висновки Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) та Верховного Суду. Так, у рішенні від 29 квітня 2019 року у справі «*Mifsud v. Malta*» (заява № 62257/15) ЄСПЛ відзначив «особливу важливість» у таких справах легітимної мети виконання позитивних зобов'язань держави, що виникають відповідно до статті 8 Конвенції стосовно дитини (у прагненнях розкрити біологічну реальність її народження) [2, с. 59].

У мотивувальній частині постанови від 16 травня 2018 року у справі № 591/6441/14-ц Верховний Суд вказує, що «керуючись загальним правилом, встановлення батьківства на підставі частини другої ст. 128 СК України можливе за наявності належних і обґрунтованих доказів (відомостей), які засвідчують походження дитини від певної особи. Для встановлення батьківства правове значення мають фактичні дані, які підтверджують спільне проживання матері і батька дитини, ведення ними спільного господарства до народження дитини або спільне її виховання чи утримання, а також докази, що підтверджують визнання особою батьківства. Підставою для категоричного висновку для визнання батьківства в судовому порядку може бути висновок судово-генетичної або судово-імунологічної експертизи» [3]. Наголошуючи на значенні висновку експерта судово-генетичної експертизи у контексті встановлення дійсних обставин справи, Верховний Суд акцентує, що «ДНК-тест є єдиним науковим методом точного встановлення батьківства стосовно конкретної дитини і його доказова цінність суттєво переважає будь-який інший доказ, наданий сторонами, з метою підтвердити або спростувати факт оспорюваного батьківства» (мотивувальна частина постанови

Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 25 серпня 2020 року у справі № 478/690/18) [4].

Отже, Верховний Суд фактично констатував, що у відповідній категорії справ висновок експерта, складений за результатами проведення судово-генетичної експертизи, слугує «категоричним висновком» для встановлення походження дитини від певної особи, «його доказова цінність суттєво переважає будь-який інший доказ, наданий сторонами» при оцінці доказів судом.

Принагідно зауважити, що введення воєнного стану в Україні відповідно до Указу Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року істотно вплинуло на можливість учасників справи здійснювати свої процесуальні права та виконувати процесуальні обов'язки, у тому числі щодо участі у судово-генетичній експертизі. Однією з ключових обставини, які унеможливають проведення такої експертизи є перебування особи щодо якої призначається судово-генетична експертиза на території, на якій ведуться бойові дії, тимчасово окупованих територіях або на території іншої держави. У даному випадку ускладняється забезпечення безпосереднього відбору біологічних зразків у такої особи, а також вчинення інших процесуальних дій, пов'язаних з проведенням судово-генетичної експертизи.

У цьому контексті проблемним аспектом є застосування положень ст. 109 ЦПК України, відповідно до якої у разі ухилення учасника справи від подання експертам необхідних матеріалів, документів або від іншої участі в експертизі, якщо без цього провести експертизу неможливо, суд залежно від того, хто із цих осіб ухиляється, а також яке для них ця експертиза має значення, може визнати факт, для з'ясування якого експертиза була призначена, або відмовити у його визнанні [5].

Безсумнівно, що наділення суду дискреційними повноваженнями щодо визнання факту походження дитини від певної особи у випадку ухилення її від участі у судово-генетичній експертизі у певній мірі слугує забезпеченню принципу «найкращих інтересів дитини» під час здійснення правосуддя у справах про визнання батьківства. Втім у період дії на території України воєнного стану виникають складнощі у розмежуванні навмисного ухилення учасника справи від участі у експертизі та об'єктивної неможливості такої участі. Відсутність імперативної вказівки щодо обов'язку суду встановлювати обставини, які унеможливають виконання учасниками справи своїх процесуальних обов'язків, пов'язаних з проведенням експертизи, з урахуванням принципу пропорційності при визначенні судом процесуальних наслідків неподання ними необхідних матеріалів для проведення експертизи, створює перешкоди у реалізації принципу змагальності та забезпеченні балансу інтересів сторін.

Вищезазначене зумовлює необхідність удосконалення правового регулювання призначення та проведення окремих видів експертизи у цивільному судочинстві України, які дозволяють з найбільшою ймовірністю встановити дійсні обставини справи, зокрема судово-генетичної експертизи, шляхом доповнення: 1) статті 98 ЦПК України, статті 128 СК України положенням про те, що висновок експерта, складений за результатами судово-генетичної експертизи, оцінюється судом у сукупності з іншими доказами, але має вищу доказову цінність для встановлення дійсних обставин справи; 2) статті 105 ЦПК України положенням щодо обов'язку

суду призначити експертизу за клопотанням хоча б однієї зі сторін, якщо у справі необхідно встановити походження дитини від певної особи; 3) статті 109 ЦПК України положенням щодо обов'язку суду встановлювати обставини, які об'єктивно унеможливають або перешкоджають добросовісному здійсненню учасниками справи їхніх процесуальних прав або виконанню процесуальних обов'язків, пов'язаних з проведенням експертизи, у зв'язку з введенням воєнного чи надзвичайного стану на території України, перебуванням учасника справи на території, на якій ведуться бойові дії або тимчасово окупованих територіях.

Список використаних джерел

1. Вілінський М.С. Висновок експерта в системі засобів доказування в цивільному судочинстві України : дис. ... д-ра філософії: 081 «Право». Київ, 2025, 332 с.
2. Огляд практики Європейського суду з прав людини за 2019 рік. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/ogljad_espl_2019_1.pdf.
3. Постанова Верховного Суду від 16 травня 2018 року у справі № 591/6441/14-ц (провадження № 61-6030св18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74064505>.
4. Постанова Верховного Суду від 25 серпня 2020 року у справі № 478/690/18 (провадження № 61-18333св19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91186377>.
5. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.

БРИТАВСЬКИЙ Максим Олегович,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту поліцейської
діяльності
Національна академія внутрішніх справ,
м. Київ
Науковий керівник:
ЧУРПТА Ганна Вікторівна,
доктор юридичних наук, професор
професор кафедри цивільного права та процесу
Національна академія внутрішніх справ,
м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МАЙНОВИХ ТА ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У контексті триваючої військової агресії проти нашої держави та запровадження воєнного стану, надзвичайної ваги набуває питання захисту та, водночас, обмеження прав і свобод громадян. Конституція України закріплює